

Balatonyi Judit

Változó értékek és hagyományos minták, globális összefüggések.

A lakodalmi hagyományok kortárs és 20. századi megközelítései¹

Napjainkban a hagyományok, a lakodalmi hagyományok és a hagyományt fenntartó közösségi keretek folyamatos változásban vannak. Másként szólva, a házasságkötés módja, rítuskomplexuma és maga a házasság intézménye jelentős globális és lokális átalakulásokon megy át. Ezekről a változásokról bizonyos szempontból sokat tudunk, de számos összefüggéséről vajmi keveset. Nemzetközi kutatások alapján általános tendenciának tűnik, hogy miközben a házasság szerepe a korábban meghatározó gazdasági-társadalmi szempontok alapján egyre csökken (nő az érzelmek szerepe, továbbá az élettársi kapcsolatok és a válások száma is, és egyre több gyerek születik házasságon kívül), a házasság fokozatosan elveszíti intézmény jellegét (Cherlin 2004, Treas–Lui–Gubernskaya 2014), addig a házasságkötések népszerűsége töretlen marad, sőt az emberek egyre nagyobb és fényűzőbb lakodalmakat rendeznek (vö. Otnes–Pleck 2003). A hazai szociológiai kutatásoknak köszönhetően a házassággal kapcsolatos általánosabb érvényű demográfiai és strukturális változások Magyarországon is jól dokumentáltak. Ezek szerint itt is magas a válások száma, és a házasságkötés nélküli, tartós élettársi kapcsolatok száma is folyamatosan nő (lásd Boreczky–Földes–Gyebnár–Solymosi 2007, Somlai 2013, Pongrácz–Spéder 2003). A statisztikai adatokból az is kiderül, hogy a házasságkötési kedv sem hagyott alább, sőt a 2010-es mélypontot elhagyva a lakodalmak száma, kisebb visszaesésekkel tarkítva, tartósan emelkedik is.²

Nem igazán tudjuk azonban, hogy miért van ez így: hogy mi okból házasodnak az emberek, mit jelent a lakodalom, és mit jelent a házasság a 21. században. Egészen ezidáig a számok mögötti összefüggések feltárásával a házasság és a há-

1 A tanulmány az MTA posztdoktori kutató programja keretében a PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékén folytatott kutatásaim eredményeként született.

2 Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_wnz001.html; letöltve: 2018. nov. 19.

zasságkötések változásaival, újabb funkcióival, jelentéseivel és a változások el-
lentétes tendenciáival és egybefonódásaival nem foglalkoztak. Vannak olyan né-
zetek, miszerint a lakodalmak napjainkra a házasság intézményétől szinte füg-
getlenül működő (ugyanakkor a piac és a fogyasztási szokások által meghatáro-
zott) „kulturális eseményekké” vagy inkább „performanszokká” váltak, amelye-
ket gyakran „önmagukért” vagy éppen „a romantikus, ünnepszerű öröm megün-
nepléséért” ülnek meg (lásd Boden 2003: 19). A házasságkötések népszerűségét
a „kikényszeríthető bizalommal” is indokolják; tulajdonképpen azzal, hogy a há-
zasság a mai napig megkívánja a hosszú távú, élethosszig tartó kapcsolatra való
elköteleződés nyilvános rítusait és fogadalmait (lásd Cherlin 2004: 854). Az az
igazság, hogy a korábbi lakodalmakkal kapcsolatban is nagyon szórványosak az
ismereteink. Annyi látszik bizonyosan, hogy egészen a közelmúltig (a 2000-es
évek elejéig) a hazai és nemzetközi vizsgálatok és a mindennapi, laikus diskur-
zusok is a házasság és a házasságkötés konzervatív és normatív aspektusait és a
rítusok hasonlóságát és állandóságát hangsúlyozták. A házasságot az egyetlen
olyan legitim intézményként írták le, amely az együttélésen, a gazdasági együtt-
működésen, a szexuális érintkezésen, utódnemzésen és gondozáson alapul (lásd
erről Middleton–Bohannon 1968, Goode 1971, illetve Faragó 2000). A lakodal-
mat és a házasságot a hagyományok, jogi népszokások, a hagyományos erkölcsök
és ideológiák, így a patriarchátus bástyájának tekintették. De valóban így lehe-
tett? A lakodalmi hagyományok valóban stabil pozícióval rendelkeztek egykoron,
és ha igen, valóban megingott-e napjainkra ez a stabil pozíciójuk? 1. Mi számított
lakodalmi hagyománynak és mit jelentett a hagyományos lakodalom korábban,
mondjuk a 20. századi hazai néprajzi kutatások tükrében? 2. Mi számít hagyo-
mánynak, hagyományosnak vagy éppen modernnek a megváltozott társadalmi-
gazdasági körülmények között, vagyis mi jellemzi a 21. századi lakodalmi hagyo-
mányokat?

Jelen írásom lényegében reflexió kíván lenni a *Ruralitás és gazdasági stratégiák a 21. században* című konferencia felhívásában megfogalmazott problémára
– a változó, átalakuló, klasszikus értelemben vett hagyományok, megváltozott szere-
pű hagyományok régi-új elméleti megközelítéseire, saját lakodalomkutatásaim
pozíciójából. Egy folyamatban lévő, 2019. szeptemberében megkezdett, a 21. száza-
di hazai, elsősorban dél-dunántúli házasságok változásvizsgálatára irányuló kuta-
tás első eredményei és sokkal inkább az előzetes háttér tanulmányaim alapján pró-
bálok válaszokat adni a kérdésekre. Elsőként a lakodalommal kapcsolatos hagyo-
mányok korábbi, klasszikus néprajzi megközelítéseiről és értelmezéséről beszélek.
Tapasztalataim szerint ugyanis igencsak meghatározza az elemzések, vizsgálatok
kimenetelét, hogy mit értünk a fogalom alatt. Hogy mire gondolunk, amikor meg-
változott, átalakuló, háttérbe szoruló, felbomló, pozícióját veszett vagy éppen erős,
stabil, klasszikus értelemben vett lakodalmi hagyományokról értekezünk. Mind-
ezek után rátérek majd a lakodalmi hagyományok kortárs, megváltozott szerepei-
nek és funkcióinak kérdéseire. Leginkább arról lesz szó, hogy a kortárs nemzetközi
házasság- és lakodalom-kutatások hogyan nyúlnak a kérdéshez, illetve, hogy ma-

gam milyen értelmezési tengelyen és milyen módszertani keretben, és nem utolsósorban, milyen hagyomány-értelmezések mentén látom a kutatás érvényességét biztosítottnak.

Lássuk tehát a 2000-es évek előtti lakodalom-kutatások hagyományképét! Általánosságban látnunk kell azt, hogy a hagyomány fogalmát mind a néprajztudományban, mind a klasszikus antropológiában és a szociológiában sokáig többféle értelemben, illetve gyakran definiálatlanul, reflektálatlanul használták (Voigt 2007). A hagyomány reflexív módon történő megközelítése a nyugati történeti munkákban, folklorisztikai és etnológiai kutatásokban az 1980-as, 1990-es évektől jelent meg. Ekkor jelennek meg ugyanis a cselekvő és cselekvésközpontú kitalált, létrehozott hagyományok és a kultúra újabb, konstruktív megközelítései (lásd Wagner 1981, Hobsbawm–Ranger eds. 1983). Ez volt egyébként az az időszak, amikor a hazai folklorisztikában és társadalomnéprajzban a lakodalom és a házasság kutatása gyakorlatilag a kutatások perifériájára szorult (a kivételek között lásd a néhány romániai terepre irányuló kutatást: Berta 2014, 2018; Balatonyi 2017; Székely 2018). Pedig ez idő tájt írta meg Sárkány Mihály a lakodalom funkcióváltozásairól szóló, illetve a hagyományok átalakulásának vizsgálatára ösztönző írását (Sárkány 1983) és ekkor adott hírt Bódi Erzsébet arról a csehszlovák strážnicei lakodalomszimpoziumról is, amely az újabb lakodalmi hagyományokkal, és alapvetően az európai lakodalmak változásaival foglalkozott (Bódi 1982). Tehát a lakodalmak vonatkozásában a legújabb kortárs, hagyománytrendek ezidáig nem tudtak érvényesülni. De mégis melyek voltak a hagyomány-korábbi jelentései?

Most csupán felvillantani tudok néhány jelentést és értelmezést, egy olyan pragmatikai vizsgálat eredményei közül, amely során 1930 és 2000 között íródott, leggyakrabban hivatkozott, legnagyobb hatású lakodalom-vizsgálatok hagyományképét vizsgáltam, vizsgálom. A vizsgálat korpuszát folyamatosan bővíttem, és igyekszem majd kiterjeszteni 19. századi forrásokra is.

Nézzünk elsőként egy szöveget az 1930-as évekből! Bálint Sándor a hagyományt a szellemi kultúra, népi műveltség szinonimájaként kezeli, amikor egy 1933-as rövid írásában a szeged-alsóvárosi jegyességgel, esküvővel és lakodalommal kapcsolatos szokásokkal, hagyományokkal és hiedelmekkel foglalkozik. Elvlasztja a néphit babonáitól és kuruzsló eljárásaitól az úgynevezett „hagyományszerűen kialakult” szokásokat és hiedelmeket. Ez feltehetően egyfajta időbeliséget is jelent és a hagyomány fogalma alatt az I. világháború előtti komplex népi kultúrát érti (Bálint 1933: 36). A kolonyi lagzit strukturalista-funkcionalista megközelítéssel leíró és elemző Putz Éva egy későbbi, 1943-as írásában a hagyomány valamiféle időbeliséget, a régít, illetve a társadalmi cselekvők viselkedését meghatározó kulturális szabályrendszert jelentette, „egyfajta művelődési, művészeti szerkezet”-et (Putz 1943: 15). Szerinte a népi színháttékként értelmezett lakodalom örökös variálódását, variációit szabályozza a hagyomány, annak ugyanis „hagyományosan őrzött” a „szerkezeti kötöttsége” (Putz 1943: 16). Azt is rögzítette, hogy a lakodalom változásait elsősorban annak hagyományörző szerepe korlátozza, az óvja meg a széthullástól (Putz 1944: 29). A hagyomány régít,

szabálykövetőt, illetve szabályozottat jelent szövegében „a falu hagyományos dal-lamkincse” (Putz 1943: 38), a „hagyományos menyasszonyi viselet” (1943: 41), ki-kérésnél „a hagyományos jogi vitatkozás” (Putz 1943: 42) vagy például a „legény hagyományos, de már zsinórtalan legényviselete” (Putz 1943: 128). A hagyomány mint időbeliség a régi, a világháborúk előtti idők, még nem forrongó, kivándorlás-tól és a vegyes házasságoktól nem sújtott imagisztikus közelmúltjára vonatkozott. Ugyanis a kutatása idején a hagyományos életforma széthullását, a városiasodást, és ezzel együtt a lakodalom vagy éppen a temetés egyszerűsödését figyelte meg. Bakó Ferenc számára, aki tíz évvel később, az '50-es években szentelt számos ki-sebb szöveget, majd 1987-ben egy nagyszabású monográfiát (Bakó 1987) is a fel-sőtárkányi, illetve a palóc lakodalmaknak, a néphagyomány egy olyan lételméleti, episztemológiai keretet jelentett, amely szabályozza, esetenként korlátozza, illetve meggátolja a lakodalom módosulásait (Bakó 1955: 346). Megint máskor arról írt, hogy alkalmanként a népszokás, maga a lakodalom őrzi meg és szabályozza a ha-gyományokat (Bakó 1955: 387). „Hagyományosan”, tulajdonképpen a helyi kul-túra szabályai, normái szerint szokták szerinte például elkészíteni „a csigatész-tát a lakodalom előestéjén” (Bakó 1955: 360). Beszélt továbbá a „néphagyomány megszabta” időbeni határokról (Bakó 1955: 346), a hagyományos – tulajdonkép-pen régi mintát követő – szertartásszerű alkalmakról (Bakó 1955: 351), a hagyo-mányokhoz, régi ízléshez, erkölcsöz, öltözködéshez ragaszkodó szülőkről (Bakó 1955: 353). Bő 30 év múlva, az 1980-as években a szociológus Széman Zsuzsa fel-sőtárkányi terepmunkája alapján írt a lakodalom mint népszokás hagyományör-ző szerepéről. Írásának felütésében kifejtette, hogy a korábbi lakodalmi vizsgá-latok ezidáig elsősorban a hagyományos lakodalmakat elemezték. Kevés szerinte az olyan írás, amely a múlt és a ma lakodalmát hasonlította volna össze. Tehát a hagyomány, a hagyományos nála is elsősorban a régi, az „egykori” szinonimája. Azt vizsgálta, hogy „miként változott a lakodalom társadalmi funkciója, milyen folyamatok és tényezők segítettek elő a hagyományos elemek továbbélését, illetve azok eltűnését” (Széman 1983: 285). Ugyanakkor írásában a hagyomány egyfajta homályos, nehezen meghatározható, mégis egyfajta magától értetődő szabályozó erőként, normaként is megjelent: „A házassági ünnepségben nagy szerepet kap a hagyomány.” vagy „a hagyomány ereje mutatkozik meg abban is,” mondja, „hogy mennyi vendéget hívnak meg, lesz-e egyházi esküvő, hogyan bonyolódik le a lako-dalom” (Széman 1983: 286). Végső konklúziójaként úgy látja, hogy a lakodalmak ma is a hagyományoknak megfelelően zajlanak (Széman 1983: 294). Györgyi Er-zsébet 1990-es összefoglaló írásában szintén egyfajta régiséget, korábbi állapotot és egyben szokásrendet, normarendszert értett a hagyomány alatt: így használ-ta a „hagyományos ételsor”, illetve a középkori jogi hagyomány”, valamint a „ha-gyományon alapuló” kifejezéseket (Györgyi 1990). Nagy Janka Teodóra a 2000-es évek elején jegyzett *A nőrablástól a házasságkötésig* című írásában a hagyo-mány megint csak valamiféle időbeliséget és szabályrendszert jelent, s mint ilyen – régi dolog – „az idők folyamán csupán töredékesen, esetleg teljesen megválto-zott funkcióval, formában őrződik meg” (Nagy 2001: 53).

Azt láthatjuk tehát, hogy a 20. századi lakodalomvizsgálatok hagyományképe egyrészt valamiféle homályos történetiséget tükröz, másrészt megtartó, konzervatív, szabályozó normát, szokást is jelentett. Ez a fajta hagyomány-felfogás egyébként visszaköszön a korabeli magyar tudományosságban is. A hagyomány egészen a közelmúltig jelentette a „hagyomány” egészét, vagy éppen a szellemi hagyományokat, elkülönítve a tárgyi hagyatéktól. Viski Károly a *Magyar-ság néprajza* bevezetőjében írta, hogy „a néprajz szinte magától oszlik két félre: anyagi és szellemi műveltségre, azaz tárgyi hagyatékra és szellemi hagyományra” (Viski 1935). Györffy István 1939-ben kiadott emlékiratában kifejtette, hogy meglátása szerint a hagyomány tágabb, már-már a kultúrával egyenértékű fogalom. Másrészt jelentette magát a hagyományozást is (Györffy 1939). Alapvetően a kultúrvagyon, a hagyaték és az örökség fogalmával is kulminált a jelentése. A hagyomány terminusnak volt tehát, s részben ma is van egy modernizációval szembeni idő- és térbeli dimenziója, és egyben a kultúráként, szokásként felfogott merev szabályozórendszer is értették alatta. Visszatérve a lakodalom-leírások hagyományos lakodalomképére, a vizsgálatok szerint a lakodalom őrzi vagy inkább, egykoron megőrizte a hagyományokat vagy éppen a lakodalmat őrizte meg, tartotta fent az etno-népi-nemzeti „mátrixként” működő néphagyomány. Ezzel együtt a különféle társadalmi-gazdasági változások, így a modernizáció elsősorban megtépázta, leegyszerűsítette a korábbi, „hagyományos” lakodalmi rítusokat és azok hagyományos jelentéseit. Amellett érvelek, hogy a lakodalom és a házasság normatív és konzervatív szemléletének egykori, hazai néprajzi tételére a korábbi normatív hagyomány-fogalom jelentős hatással volt.

Ez az összefüggés előzetes vizsgálataim szerint nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten is kimutatható. Az látszik ugyanis, hogy a 19. és 20. századi hagyománnyal kapcsolatos nemzetközi és hazai antropológiai és néprajzi diskurzusokra elsősorban Karl Marx, Émile Durkheim, Max Weber és Robert Redfield konzervatív, ruralitáshoz és népi kultúrához kötött, a modernitással háttérbe szoruló, a fejlődést alapvetően gátoló hagyomány szemlélete volt hatással, s ez a szemlélet tükröződik a lakodalommal, és házassággal foglalkozó nemzetközi munkákban egészen a 2000-es évek elejéig. Marx számára a hagyományok eltűnnek a modernizáció hatására, Durkheim is úgy vélte, hogy a racionalizmus és a városiasodás terjedésével a hagyományok hanyatlásnak indulnak és Weber is a paraszti kultúra közeli végét jósolta. Robert Redfield megközelítésében a hagyomány meggátolja a változást, növekedést és kreativitást, irracionális vagy emocionális és elősegíti a belső szolidaritást (Schanklin 1981). Ugyanezt húzta alá Franz Boas is, aki számára a szellemi hagyomány, a folklór a kultúra mélyébe ágyazott, s béklyóként korlátozza az egyének szabadságát is (Boas 1965: 201, lásd még Stocking 1965).

Látszik az is, hogy nemzetközi szinten a házasság és a lakodalom változásvizsgálata, vagy sokkal inkább a rítus és az intézmény aktív szerepének, átalakulásának tudományos felfedezése pontosan egybecseng az újabb konstruktivista, és

egyben cselekvő- és cselekvésközpontú hagyományértelmezésekkel.³ Mennyiben más ez a hagyomány szemlélet és milyen újabb eredményekhez vezetett a házasság és lakodalom vonatkozásában? Például más annyiban, hogy a kutatók a házassági hagyományok, és a hagyományozódás korábbi homályos, passzív jelentéseiről a társadalmi cselekvőkre, a kultúra bennszülöttjeire és az ő cselekvéseikre, a különféle társadalmi változásokra adott válaszaikra és hagyomány- és modernitás-értelmezéseikre kezdték el irányítani a figyelmet. A 2000-es évek, illetve sokkal inkább a 2010-es évek óta ilyen cselekvő- és cselekvésközpontú hagyományértelmezésekkel dolgozik több nemzetközi házasságkutató szociológus és főként kulturális antropológus. Elsősorban a globális és lokális változások helyi adaptációs folyamatait, a házasságkötések régi-új formáit, illetve a szervezett házasságok újabb alakváltozatait, a kontinuitás és a modernizáció kérdéseit boncolgatják. Feltételezésük szerint a házasság/kötés átalakulása nem pusztán összefüggésben állhat bizonyos társadalmi folyamatokkal – a házasság és a házasságkötés nem pusztán a változásokra adott passzív egyszerűsödésként, a hagyományostól a modern felé vezető szűk ösvényen olvasható és értelmezhető –, hanem az adaptáció nagyon sokféle lehet (lásd pl. Goldstein-Gidoni 2001; vö. a különféle globalizációkritikák hasonló meglátásaival, pl. García Canclini 1995). Sőt, többek mellett érvelnek, hogy a lakodalmi rítusok és a házasság átalakításával, újraértelmezéseivel a kulturális cselekvők a különféle társadalmi változások eszközeiként és motorjaként is feltűnhetnek (lásd erről Janet Carsten 2017-ben indult ERC-kutatását).⁴ Így például a holland antropológus Annelies Moors 2013 óta egy házasság témájú *Problematising 'Muslim Marriages': Ambiguities and Contestations* című ERC-projektet vezet. A kutatócsoport tagjai elsősorban az (európai, kirgizisztáni, indonéziai, libanoni és marokkói) muszlim házasságok és házasságkötések új formái-

3 Természetesen azt nem vonom kétségbe, hogy a modern társadalom átalakulása az elmúlt évtizedekben valóban felgyorsult, és hogy számos olyan aspektusa van ezeknek a változásoknak, amely a kortárs globalizációs folyamatokat „mássá”, egyedivé tesz. Csupán azt állítom, hogy a társadalmi, kulturális és gazdasági változások, s maga a globalizáció sem teljesen új jelenségek a történelemben (lásd erről Roberts–Hite eds. 2007, Hill–Baba 2006: 1–13), ahogy a lakodalom és a házasság intézménye is mindig folyamatos változásban volt, szétterjedezett darabjait elsősorban a kutatók és részben a kutatók, az informátorok formálták kerek egészé. Egy másik, e szöveggel párhuzamosan íródtó tanulmányomban a kérdés néhány másik aspektusát is körbejáróm. Azt veszem számba, hogy tulajdonképpen milyen gyűjtési módszerek, elvek, kutatási intenciók, és elméleti koncepciók járultak még hozzá ahhoz, hogy kialakult és elfogadottá vált a lakodalmak és a házassági ideológiák állandóságát, lassú felbomlását, egyszerűsödését hangsúlyozó néprajzi tétel. Úgy vélem, hogy mindezek, tehát a hagyomány mindenkori fogalma, a kutatási módszerek, elvek stb. együttesen meghatározták azt. (Az említett tanulmány a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – Kriza János Néprajzi Társaság – MTA KAB Néprajzi és Antropológiai Szakbizottság – EME Bölcsészettudományi és Történettudományi Szakosztály szervezésében megvalósuló *Szemléletek, módszerek, intézmények a romániai magyar néprajzkutatásban* című konferencia tanulmánykötetében fog megjelenni.)

4 A kulturális antropológus Janet Carsten, *A Global Anthropology of Transforming Marriage* című ERC-projekt vezető kutatója, kutatócsoportjával a házasság és a különféle demográfiai, társadalmi, kulturális változások összefüggéseit vizsgálja (Európában, Görögországban, Észak-Amerikában, Ázsiában és Afrikában). Forrás: http://www.san.ed.ac.uk/research/grants_and_projects/current_projects/a_global_anthropology_of_transforming_marriage_agatm; letöltve: 2018. nov. 19.

val (*regisztrálatlan, látogató házasság, ideiglenes házasság*) kapcsolatos állami autoritások, vallásos kutatók, női szervezet, illetve az érintettek szülei által kezdeményezett, szexuális kizsákmányolással és vallásos radikalizmussal kapcsolatos viták vizsgálatára vállalkoztak. Arra kíváncsiak, hogy a muszlim házasságok új formái milyen politikai, vallási és kulturális változásokat idéznek elő: milyen újfajta közösségek és individuumok jönnek létre, s hogyan formálják mindezek a gazdasági kapcsolatokat vagy éppen a csoporthatárokat stb.⁵ Szintén jó példa a cselekvőközpontú házasság és hagyományértelmezésekre Paul Valentine, Stephen Beckerman és Catherine Alès által szerkesztett 2017-es *The Anthropology of Marriage in Lowland South America: Bending and Breaking the Rules* című kötet is. A szerzők egyrészt a dél-amerikai, amazonasi őslakosok párválasztási stratégiáit (gazdasági, politikai, társadalmi, érzelmi szempontok) vizsgálták, másrészt számba vették azokat a globalizációs folyamatokat is, amelyek hatására a hagyományos hierarchiák és identitások, a régi házasságkötéssel kapcsolatos értékek és normák átalakultak. A szerzők érintik a szabálykövetés, a szabályszegés és az ágencia fogalmait is (Valentine–Beckerman–Alès eds. 2017). A különféle globális folyamatok mikroszintű lecsapódásait, illetve mindezeknek az egyéni életutakban való megjelenését vizsgálták a 2010-es években svéd szociológusok, Lesia Nedoluzhko és Victor Agadjanian 2011 és 2012 között Kirgizisztánban (üzbégek és kirgizek körében). A kutatók szerint a vizsgált térségben a házasságok területén modernizációs és hagyományőrző folyamatok is érvényesülnek. Egyrészt megfigyelték a szocialista éra alatt betiltott, házassággal kapcsolatos hagyományos normák és gyakorlatok (pl. a menyasszonyrablás vagy éppen a szervezett házasság) tudatos újjáélesztését, és azt, hogy ezeket a kulturális cselekvők hagyományos, nemzeti gyakorlatokként értelmezték. Másrészt azt is kimutatták, hogy az emberek a hagyományos gyakorlatokat nem pusztán helyreállították, hanem át is alakították, ha úgy tetszik, modernizálták (Nedoluzhko–Agadjanian 2015). Erről, a menyasszonyrablás látszólagos megújítása mögött meghúzódó társadalmi és kulturális változásokról (női ellenállás, aktivisták fellépése, patriarchátus lassú elmozdulása, nemi szerepek változása) a kulturális antropológus Cynthia Werner is értekezett (lásd erről Werner 2009).

A saját lakodalom- és házasságkutatásaimat szintén cselekvőközpontú, konstruktivista hagyomány- és modernitásfelfogásra építem. Meggyőződésem szerint ugyanis, ha a korábbi „hagyományos” hagyományértelmezésből indulnék ki, nem túl sok mondanivalóm lenne a folyamatosan változó, hol újító, hol hagyományőrző gyakorlatokról. Legfeljebb annyi, hogy a lakodalmak valamihez képest igencsak megváltoztak vagy, hogy nem igazán változtak meg. Ahogy a korábbi hazai vizsgálatokból sem derült ki konkrétan, hogy az egykori demográfiai, társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális faktorok, illetve folyamatok, miként változtatták meg a lakodalmakat, hogy tulajdonképpen a lakodalom miként viszonyult és idomult az

5 Forrás: https://cordis.europa.eu/project/rcn/109559_en.html; letöltve: 2018. nov. 26.

egyszerűsödésen túl a különféle változásokhoz (lásd erről még Gilliland 2017). Kutatásaim során pontosan azt kezdem el vizsgálni, hogy a különféle globális változások a házasságok vonatkozásában milyen helyi mintákban öltenek testet, s hogy miféle reakciókat, ellenreakciókat, reflexiókat, kulturális, társadalmi, politikai és gazdasági válaszokat váltanak ki az állam, a városok és kisközösségek és az egyén szintjein. Hogy a rítus és az intézmény átalakulásai hogyan függnek össze a családdal, a társadalmi kapcsolatokkal, valamint a párkapcsolatokkal és a termékenységgel kapcsolatos viselkedés- és értékrendbeli változásokkal (Cherlin 2004, Bellah 1985, Simmons 2009). Mivel a változások mögött én sem egyirányú folyamatokat feltételeztem, vizsgálni kezdtem azt is, hogy a házasságkötéssel és a házasság intézményével kapcsolatos ideológiák, gyakorlatok, jogszabályok és mindezek változásai hogyan hatnak egymásra, illetve miként járulnak hozzá a különféle társadalmi változások előmozdításához (lásd Carsten 2017). A hagyományokat, a lakodalmi hagyományokat tehát a bennszülöttek szemszögéből, a bennszülöttek cselekvései és értelmezései mentén értelmezem. Azt tekintem tehát hagyománynak, hagyományosnak vagy éppen modernnek, amelyekre a házassággal kapcsolatos regionális és nemzeti diskurzusokban és a különféle egyéni értelmezésekben és narratívumokban így tekintenek.

Szakirodalom

Balatonyi Judit

2017 *A gyimesi lakodalmak. Közös kultúra és különböző identitások?* Balassi Kiadó, Budapest.

Bakó Ferenc

1955 Felsőtárkány község lakodalmi szokásai. A kultúra alakulásának és etnikus jellegének vizsgálata. *Ethnographia* LXVI. 345–408.

1987 *Palócföldi lakodalom*. Gondolat, Budapest.

Bálint Sándor

1933 Lakodalmi szokások Szeged-Alsóvároson. *Népünk és nyelvünk*. (5) 36–41.

Bellah, Robert N.

1985 *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. University of California Press, Berkeley.

Berta Péter

2014 *Fogyasztás, hírnév, politika. Az erdélyi gábor román presztízsgazdasága*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest.

2018 *Materializing Difference: Consumer Culture, Politics, and Ethnicity among Romanian Roma*. University of Toronto Press, Toronto–Buffalo–London.

- Boas, Franz
1965 [1911] *The Mind of Primitive Man*. Free Press, New York.
- Boden, Sharon
2003 *Consumerism, Romance and the Wedding Experience*. Palgrave Macmillan, New York.
- Boreczky Ágnes – Földes Petra – Gyebnár Viktória – Solymosi Katalin
2007 *Családok távolból és félközelből. Családok tegnap és ma*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Bódi Erzsébet
1982 Szimpozion a lakodalmi szokáskörről Strážnice, 1981. szeptember 28–30. *Ethnographia* XCIII. (2) 316–317.
- Cherlin, Andrew J.
2004 The Deinstitutionalization of American Marriage. *Journal of Marriage and Family* 66. (4) 848–861.
- Faragó Tamás
2000 Nemek, nemzedékek, rokonság, család. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz VIII. Társadalom*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 391–483.
- García Canclini, Néstor
1995 *Hybrid Cultures. Strategies for Entering and Leaving Modernity*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Gilliland, Mary Kay
2017 Family and Marriage. In: Brown, Nina – de González, Laura Tubelle – McIlwraith, Thomas (eds.): *Perspectives: An Open Invitation to Cultural Anthropology*. American Anthropological Association. (Elérhetőség: http://perspectives.americananthro.org/Chapters/Family_and_Marriage.pdf; letöltve: 2019. okt. 28.)
- Goldstein-Gidoni, Ofra
2001 The Making and Marking of the “Japanese” and the “Western” in Japanese Contemporary Material Culture. *Journal of Material Culture* 6. (1) 67–90.
- Goode, William J.
1963 *World Revolution and Family Patterns*. Free Press, New York.
- Györffy István
1939 *A néphagyomány és nemzeti művelődés*. Egyetemi Néprajzi Intézet, Debrecen.
- Györgyi Erzsébet
1990 A házasságkötés szokásai. In: Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 32–66.

Hill, Carole E. – Baba, Marietta L.

2006 Global Connections and Practicing Anthropology in the 21st Century. *National Association for the Practice of Anthropology Bulletin* 25. (1) 1–13.

Hobsbawm, Eric – Ranger, Terence (eds.)

1983 *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge.

Middleton, John – Bohannon, Paul

1968 *Marriage, Family, and Residence*. Natural History Press, Garden City, N.Y.

Nagy Janka Teodóra

2001 A nőráblástól a házasságkötésig. Házassági jog és jogi néphagyomány. In: Györgyi Erzsébet (szerk.): *Lakodalmi szokások. Mátkaság, menyegző*. Plánétás Kiadó, Budapest, 49–53.

Nedoluzhko, Lesia – Agadjanian, Victor

2015 Between Tradition and Modernity: Marriage Dynamics in Kyrgyzstan. *Demography* 52. (3) 861–882.

Otnes, Cele C. – Pleck, Elizabeth H.

2003 *Cinderella Dreams. The Allure of the Lavish Wedding*. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London.

Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt

2003 Élettársi kapcsolat és házasság – hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle* 13. (4) 55–75.

Putz Éva

1943 *A kolonyi lagzi*. Szlovákiai Magyar Közművelődési Egyesület, Pozsony.

Roberts, J. Timmons – Hite, Amy Bellone (eds.)

2007 *The Globalization and Development Reader: Perspectives on Development and Global Change*. Blackwell Publishing, Malden, USA – Oxford, UK – Victoria, Australia.

Sárkány Mihály

1983 A lakodalom funkciójának megváltozása. *Ethnographia* XCIV. 279–285.

Shanklin, Eugenia

1981 Two Meanings and Uses of Tradition. *Journal of Anthropological Research* 37. (1) 71–78.

Simmons, Christina

2009 *Making Marriage Modern: Women's Sexuality from the Progressive Era to World War II*. Oxford University Press, Oxford.

Somlai Péter

2013 *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Napvilág Kiadó, Budapest.

Stocking, George W. Jr.

1965 From Physics to Ethnology: Franz Boas' Arctic Expedition as a Problem in the Historiography of the Behavioral Sciences. *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 1. 53–66.

Székely Melinda

2018 *A magyar lakodalom változása Ördögösfüzesen (1930–2017)*. (Dissertationes Ethnographicae Transylvanicae.) Kriza János Néprajzi Társaság – Téka Alapítvány, Kolozsvár.

Széman Zsuzsa

1983 A lakodalom hagyományörző szerepe és társadalmi funkciója Felsőtárkányon. Összehasonlító vizsgálat. *Ethnographia* XCIV. (2) 285–296.

Treas, Judith – Lui, Jonathan – Gubernskaya, Zoya

2014 Attitudes on marriage and new relationships: Cross-national evidence on the deinstitutionalization of marriage. *Demographic Research* 30. 1495–1526.

Valentine, Paul – Beckerman, Stephen – Alès, Catherine (eds.)

2017 *The Anthropology of Marriage in Lowland South America: Bending and Breaking the Rules*. University Press of Florida, Gainesville.

Viski Károly

1992 [1935] Drámai hagyományok. In: *A magyarság néprajza* III. Hasonmás kiadás. Szekszárd, 327–371.

Voigt Vilmos

2007 A hagyomány modern fogalma. In: Török József (szerk.): *Hagyomány és modernitás*. Csongrád Megyei Közművelődési, Pedagógiai és Sportintézmény, Szeged, 10–13.

Wagner, H. Roy

1981 *The Invention of Culture*. University of Chicago Press, Chicago.

Werner, Cynthia

2009 Bride Abduction in Post-Soviet Central Asia: Marking a Shift Towards Patriarchy Through Local Discourses of Shame and Tradition. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 15. (2) 314–331.

Valori schimbătoare și modele tradiționale, conexiuni globale. Abordările contemporane și din secolul XX ale tradițiilor de nuntă

În zilele noastre modul de desfășurare a căsătoriei, complexitatea riturilor și instituția căsătoriei trec prin schimbări majore atât din punct de vedere național cât și internațional. Din anumite puncte de vedere avem cunoștințe bogate în domeniu, dar multe conexiuni ne rămân necunoscute. Adevărul este că despre nunțile vechi avem doar cunoștințe sporadice. Ceea ce este cert este faptul că până în trecutul apropiat cercetarea și discursurile cotidiene au subliniat aspectele normative, conservative ale căsătoriei și ale nunții, respectiv similaritățile și aspectele constante

ale riturilor. Oare este adevărat? Tradițiile căsătoriei or fi avut o poziție stabilă cândva și acum această poziție s-a destabilizat? Ce s-a considerat a fi tradiția nunții și ce a însemnat nunta tradițională odinioară, să zicem prin prisma cercetărilor etnografice din secolul XX? Autoarea afirmă că noțiunea timpurie normativă a tradiției a avut un impact deosebit pe teza etnografică națională a teoriei statice și normative a nunții. În opinia ei acest lucru se poate demonstra atât pe plan național, cât și pe cel internațional. Totodată este evident faptul că cercetarea schimbării căsătoriei și a nunții, mai precis descoperirea științifică a rolului activ al ritului și al instituției, a schimbării acesteia, coincide exact cu noile interpretări constructiviste, orientate pe acțiune și actori ale tradiției.

**Tradition and Change – Global and Local Connections.
Current and 20th Century Theories of Wedding “Traditions”**

Nowadays the way of getting married and the institution of marriage are undergoing major global and local transformations. We know much about these changes from a certain point of view, but many links between these changes are less known. The truth is that we have a very fragmented knowledge of earlier weddings. It seems very certain that until recently the Hungarian and international studies and everyday discourses have emphasized the conservative and normative aspects of wedding and marriage, and the similarity and permanence of related rituals. But was this truly the case? Did the wedding traditions used to be in a stable position, and if so, has their stable position really shaken recently? What has been interpreted as wedding tradition and what was the meaning of traditional wedding earlier, considering Hungarian ethnographic researches during the 20th century? In this paper the author argues that in Hungary the former normative and static concepts of wedding and marriage has been significantly influenced by the former ethnographic theories of tradition (which emphasized the normative and regulative role of tradition). This connection can be proven not only in Hungarian but in international realm as well. It is also visible that studying changes of wedding and marriage, or rather the scientific discovery of the changing and active role of the rite and institution, ties in with the recent constructivist, and action-, actor-oriented interpretations of tradition.